

ФИЛОЗОФСКО ПОИМАЊЕ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ (ДРУШТВЕНЕ МОЋИ) И ВОЈСКЕ (ОРУЖАНЕ СИЛЕ)

Илија Кајтез*

Достављен: 26. 09. 2021.

Кориговано: 02. 10. 2021.

Прихваћен: 05. 10. 2021.

Језик рада: Српски

Тип рада: Оригинални научни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2103009K

Аутор је у раду настојао појаснити зашто је за државну власт релевантан појам друштвене моћи, а за војску је примереније говорити о оружаном сили. Иако је врло свестан испреплетености, узајамности и блискости државне власти и организације војске, као и појмова моћи и силе, аутор жели да нагласи њихове разлике.

Није могуће говорити о власти без помоћи и ослоњања на оружану силу, а не те оружане силе која не баштини свој смисао и задатак и циљ у државној власти. Могући су само краткотрајни периоди да се војна сила осамостали, али се одмах враћа у окриље државне власти или сама армија формира државну власт, јер јој треба извор легитимитета. Оно што је прво и основно правило јесте да се нигде не може говорити о истинској власти уколико онај који је на власти не контролише оружану силу у својој заједници, племену, роду, класи, политици, држави и друштву. Просто није могуће ни замислити, а камоли да се то реално дешава, да онај који влада једном заједницом или друштвом није и врховни командант оружаних снага. Основна идеја јесте да се види које су неприкосновене сфере друштва у којима треба да доминира политика, а где је најбоље поље деловања оружаних снага и како и на који начин се регулишу њихови односи који су блиски, али често и напети.

Кључне речи: *власт, државна моћ, војска, војна сила, лојалност, цивилно-војни односи*

Појмовно одређење друштвене моћи и војне силе

Дефинисање појмова силе и моћи није ни мало лако и једноставно, уосталом, као и када је реч и са свим друштвеним појмовима. Важан проблем при одређивању појмова силе (војне силе) и моћи (друштвене моћи) јесте што

* Факултет за међународну политику и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд, Република Србија, ilijasbm@ptt.com

Рад је настао као део истраживања на научном пројекту Војне академије Универзитета одбране „Војска у политичком систему Србије“ који финансира Министарство одбране Републике Србије (број пројекта ВА-ДХ/1/19-21)

су ти појмови (ис)преплетени, имају готово исто значење и блиско су упућени један на други, а неки аутори их често користе и као синониме.¹ Ипак, прецизности, научности и објективности ради треба да се опишу и истакну и њихове различитости и посебности. Један од најважнијих друштвених феномена које проучава социологија политике (и друге друштвене науке) јесте моћ. Моћ² је магична реч којом је опчињен и задивљен данашњи политички свет. То је најважнија парадигма посмодерног, неолибералног, обездуховљеног и потрошачког света. Бити (над)моћан над непријатељима је сан свих владара, тиранина, војсковођа и војно-политичких савеза. Када се добро организује и институционализује (учврсти, прихвати и удуготраји) моћ постаје власт. Најзначајнија организација јавне власти у модерном добу (друштву) јесте држава.

Шта је сила? Изгледа са сви знамо о чему је реч, али, да ли је то истина? Прво у друштвеним уџбеницима, речницима и хрестоматијама нема много одредница појма силе. Филозофски појам силе гласи: „Сила (грч. *dynamis*; лат. *vis*), у најширем смислу способност дјеловања. Будући да се крије иза сваког дјеловања често значи и узрок дјеловања. Генезу знанственог појма силе неки тумаче ... да су непосредно искуство ... дјеловања властитог тијела ... као и доживљај вољног напора ... наводили на стварање представе о сили која се пројектује у збивањима на ... подручјима: материјалном, животном и духовном. Потиснувши персонифициране представе силе у ... митологијама филозофско знанственог истраживања бити силе у Грчкој први пут је формулисао принцип да свако кретање и промена имају узрок и утврдило да је 'сила узрок кретања и промене' (Аристотел) ... модерна природна наука, види силу као квантитативни однос ... И ... многи филозофи нововековног раздобља, настојећи ... одредити бит силе варирају аристотеловску идеју ... или прибегавају више антропоморфном тумачењу силе (*vis activa* Лајбниц, вољна и активна *Maine de Biran* 'воља и представа' Schoppenhauer, 'животни елан' Bergson).“³ Сила има више значења, а углавном се односи на природне феномене, што за нас у друштвеним наукама и није нешто што је релевантно, јер нас интересује сила као друштвени феномен. Сила указује на неку енергију коју ослобађају физички или друштвени покрети, као и на способност да се активно делује у простору или у друштвеним односима. У друштвеним наукама сила је способност деловања и принуде. Појам силе ми везујемо за војну силу.

Близу појам силе јесте насиље⁴ које подразумева: „деловање силом ради стварања одређене ситуације или односа у друштву, које воде реализацији циљева и интереса онога који врши насиље, и супротно вољи и интересима оних учесника интеракције над којима се насиље врши.“⁵ Занимљив је и следећи однос силе и насиља.⁶

¹ Драган Симеуновић, *Теорија политике*, I део, Наука и друштво, Београд, 2002. стр. 145.

² Шире у: Илија Кајтез, *Социологија*, МЦ „Одбрана“, Београд, 2019. стр. 573-580.

³ *Filozofijski riječnik*, u redakciji Vladimira Filipovića, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984. стр. 299.

⁴ Д. Симеуновић, *Теорија политике*, оп. цит. стр. 148-149.

⁵ *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993. стр. 732.

Карактеристика силе је: „...у суштини, иако ... неопходно, истовремено, увек и екстремно и непопуларано средство спровођења моћи због бруталности појавних ефеката своје конкретне, односно директне, примене као очигледно нехумане активности. Гола сила би требало да буде последње средство спровођења моћи ...У случају нужности њене примене, неопходно је њено што мање и рационалније коришћење ... јер ... свака нерационална, прекомерна, ... и недовољна, употреба силе ... појачава отпор и револт више него што обезбеђује повиновање или гради ауторитет. Степен ... способности примене силе се може одредити као степен могућности њене брзе, сваковремене и по актерима ... средствима, обиму и интензитету – циљу и условима, примерене примене.”⁷ Уколико се сила везује за појам оружане силе (војске) претходно појашњење нам добро и верно описује ситуацију када и на који друштвено оправдан начин се војска може користити и да је најбоља она војска (оружана сила) која је фактор мира и одвраћања непријатеља, и да је, такође, најефикаснија она власт (друштвена моћ) која се активно (насилно) не демонстрира на самој улици (трговима) него се прихвата готово без поговора и великих отпора од стране својих становника. Још је кинески војсковођа Сун Цу (*Sun-tzu*), у свом делу *Вештина ратовања*, записао: „Највећа вештина ратника је победа и потчињавање непријатеља без борбе, што је могуће само освајањем непријатељског духа.”⁸ Дакле, употреба војне силе је самим својим чином већ почетни пораз. Ипак, ако се мора и нужно је да се употреби онда демонстрација оружане силе мора бити рационална, краткотрајна и са што је могуће мање жртава, јер свака проливена крв појачава отпор (војној) сили и оружаном насиљу и чини војну силу и сваку силу мање изгледном за чисту и брзу победу.⁹ Основни циљ употребне сваке војне силе је да се војничка победа преточи у легитимну моћ – у власт. Употреба војне силе није себи сврха него је њен основни циљ да се демонстрација силе што пре заврши миром који постаје власт. Наравно, у корист војног победника. Макијавели (*Niccolo Machiavelli*) сматра да у држави постоје два начина борбе: *законом и силом*, при чему спаја власт (моћ) и силу.

Који су још односи друштвене моћи и силе (војне силе)? „Ако сила као инструмент принуде представља средство темељења и изражавања моћи, онда и ... моћ значи ауторитет изражен кроз захтев за обавезним као легитимним изражавањем.”¹⁰ Сила је *средство остварења и одржања моћи*, а насиље је *начин исказивања и спровођења моћи*. Ипак, моћ се не реализује само силом, а насиље није обавезан начин реализовања моћи. Међутим, погрешно је тумачити да „сила не мора бити у корелацији са моћи”¹¹ јер где постоји сила постоји и моћ, а сваки чин друштвеног (политичког) насиља повезан је са исказивањем политичке моћи.

⁶ Д. Симеуновић, *Теорија политике*, оп. цит, стр. 149-151.

⁷ Драган Симеуновић, *Теорија политике*, I, стр. 148.

⁸ *Амнезија јавности – од пропаганде до тероризма*, Графо комерц, Београд 2004. стр. 11.

⁹ Илија Кајтез, Срђан Старчевић, Војана Руџић, “The Essence of Phenomenon of Peace and the notion of Peace Building”, *Војно дело*, 8/2018, pp. 5–23.

¹⁰ Драган Симеуновић, *Теорија политике*, оп. цит., стр. 146.

¹¹ Стојановић, Р., *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982. стр. 81.

Сила није једина основа моћи, али моћ увек значи могућност контроле средстава и начина примене силе. Да су власт и сила уско повезане, али да нису исто, примећено је још у античкој Грчкој. „У Есхиловој трагедији 'Оковани Прометеј' Власт и Сила појављују се као Зевсове слуге које у ланцима воде Прометеја, а потом надзиру Хефеста, чији је задатак да својим божанским ковачким алатом и нараскидивим негвама заувек окује Прометеја. Власт ... заповеда, опомиње и прети. Хефест, нерадо испуњавајући свој задатак, довикује јој: 'Ти свагда свирепа и пуна дрскости!' А када јој одбруси да зна шта мора чинити и да му на заповеда више, Власт одговара: 'Та заповедаћу и јаче викаћу' и 'Ти буди мек, ал' моју несавитљивост/и срца мог жестину немој корити.'¹² Све време, Сила је без речи присутна на сцени, али то што не казује стихове не значи да њена појава није неопходна. Без Силе и Власт би ћутала.¹³ Иначе, Зевсу, владару међу боговима, смели су да противрече само Аполон, бог Уметности и Атина, богиња Мудрости.¹⁴

Навешћемо само основне карактеристике моћи (друштвене моћи). Моћ је (пра)стари друштвени феномен, и једна од базичних константи у међуљудским и друштвеним односима.¹⁵ Берл (*Barle*) тврди да су моћ и љубав два најстарија феномена људске емоције.¹⁶ Човек према моћи има двоструки однос: моћ је уграђена у највише домете цивилизације, али се опажа као одговорна за људску патњу и многе неправде. Моћ може да буде лична, групна, државна и друштвена. Макијевели, који је био први теоретичар моћи у модерно доба, указује на две важне особине моћи. Томас Хобс (*Thomas Hobbes*) био је први модерни филозоф моћи. Вебер (*Max Weber*) дефинише моћ као коришћење: „сваке шансе да се сопствена воља спроводи у оквиру једног друштвеног односа, макар и против отпора и без обзира на чему се та шанса темељи.“¹⁷ Фуко (*Mishael Foucault*) посматра моћ као свеприсутну и распршену.¹⁸ Он сматра да не постоји једна институција која шири своју моћ. Моћ не припада једној друштвеној групи; она је свуда, налази се у свакоме.¹⁹ У друштву представља однос између људских субјекта. Моћ се може гледати као на способност да се регулише и предвиди понашање других, а да сами будемо непредвидиви.²⁰ Берtrand Расел (*Bertrand Russell*) сматра да моћ у друштвеним наукама има исти статус какав има енергија у физици. Међу незаситим жељама људи две су, сматра Расел,

¹² Eshil, *Okovani Prometej*, Rad, Beograd, 1960. стр. 61-65.

¹³ Срђан Старчевић, *Револуција и легитимност*, Чигоја штампа, Београд, 2020, стр. 33.

¹⁴ Вукашин Павловић, *Политичка моћ*, Завод за уџбенике, Београд, 2012, стр. 11-12.

¹⁵ Ибид, стр. 15.

¹⁶ Adolf Barle, *Power*, New York, Harcourt, Brace & World, Inc, 1969, стр. 17.

¹⁷ Weber M., *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tubingen, 1956, стр. 28.

¹⁸ Видети шире: Франсоа Дос, *Историја структурализма II*, Карпос, Лозница, 2019. стр. 333-339.

¹⁹ Најзначајнији теоретски допринос новијој политичкој социологији је Фукоова дефиниција моћи. Његово дело може се користити у анализи деловања моћи на неочекиваним местима и на неочекивани начин. На тој основи могуће је редесфинисати политику као могућност за пружање отпора моћи и трансформисање друштвене праксе изван државе.

²⁰ Zygmunt Bauman, *Inequality in liquid modern times*, <https://www.youtube.com/watch>. 4 mart 2021.

главне: *жеља за моћи и жеља за славом*. Мада нису идентичне блиско су повезане. Опенхајмер дефинише моћ као способност утицаја, ограничавања или кажњавања.²¹ Гајо Петровић тврди да: „моћ као надмоћ у клици садржи насиље”²² јер је извођење насиља манифестација моћи. Има аутора који сматрају да насиље може бити и манифестација немоћи једнако, уосталом, као што може бити знак опадања или нестанка ауторитета, а у другим случајевима моћ може да делује отворено и брутално, а да њен утицај буде мали.²³ „Сила делује и када се не употребљава директно види се и из низа историјских примера у којима је сила утицала већ самим својим постојањем на остваривање одређених интереса онога који је поседује. Такво деловање силе може нарасти и до граница насиља, али као само индиректног насиља којим је супротни пол директно насиље...”²⁴ Моћ је врло комплексан и сложен појам и у себи крије многе тајне, па је потребно опрезно говорити и категорички тврдити о моћи. „Потребан нам је појам шири од појма насиља и шири од појма мира. Тај појам је *моћ*. Културна моћ покреће актере, намећући им ставове о томе шта је добро, а шта је лоше; економска моћ их покреће методом шаргарепе ... војна моћ (или 'сила' уопште) методом штапа, значи методом 'у супротном'; политичка моћ их покреће доношењем одлука. Тако разликујемо четири врсте моћи, или четири дискурса: *културни, економски, војни и политички*.”²⁵

Потребно је трагати за разликама и посебностима појмова силе и моћи, иако то није нимало једноставно и може да води до симплификације, вештачких и конструисаних и наметнутих разликовања, што свакако треба избегавати по сваку цену. Драган Симеуновић истиче: „схваћена просто као снага, енергија, па чак и као 'енергија власти',²⁶ друштвена моћ бива увек недовољно разликована од снаге, односно енергије као физичке појаве уколико се не нагласе њена производна и телеолошка друштвена димензија на плану самоостварења човека и друштва.” На основу изнетих чињеница и тврдњи можемо закључити да је појам друштвене моћи шири, комплекснији и свеобухватнији од појма силе (војне силе), која је у односу на друштвену моћ изведена категорија, да је друштвена моћ везана за економску основу (производњу) што сила (војна сила) није у најдиректнијој вези, али јесте индиректно.²⁷ Посебно је важно да моћ садржи телеолошку димензију друштва, што спада у домен, пре свега, политичког

²¹ Oppenheim, F.E: *Dimensions of Freedoms, An Analysis*, New York, 1961. str. 7.

²² Petrović G., *Filozofija i revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1970. str. 103.

²³ Rudi Supek, *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb, 1983. str. 169.

²⁴ Драган Симеуновић, *Теорија политике*, оп. cit, стр. 149.

²⁵ Јохан Галтунг, *Мирним средствима до мира*, Службени гласник, Југоисток XXI, Београд, 2009. стр. 15.

²⁶ Јован Ђорђевић, *Политички систем*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1967. стр. 82.

²⁷ „Економска моћ је основа политичке моћи и ... тесно повезана с њом ... и обрнуто, политичка моћ служи увећању економске моћи. Заједно са другима представљају друштвену моћ.” Д. Симеуновић, *Теорија политике*, оп. cit., стр. 145.

деловања, а у остварењу телеолошког деловања политичке заједнице сила (војна сила) јесте само (важан) инструмент реализације циљева политике.²⁸ Основе друштвене моћи нису само материјалне већ друштвене и психолошке природе, док војна сила нема ту ширину и свеобухватност.

Војска и политика

Ретко је нека професија као војна, осим можда саме политичке професије, толико чврсто, стално и вишеструко повезана са апаратом државе и државном политиком.²⁹ Војни фактор је током векова имао велики утицај на сва дешавања у историји.³⁰ Особеност војне професије је, поред њеног утицаја у историји, и релативна издвојеност војске од осталих делова друштва.³¹ У савременом друштву војска је повезана са целином друштва, поготово преко државне власти.³² И тако ће увек бити. Владар или лице које је врховна власт у држави је и врховни командант војске. Макијавели у делу *Владацац* пише: „Главни темељи свих владавина, како нових, тако старих или мешовитих, јесу добри закони и војска.” Што се тиче војске, као стуба државне моћи, важно је његово упозорење да су сви наоружани пророци победили, а ненаоружани пропали. У старом добу и савременом свету постоје различите праксе односа државе и војске, што зависи од традиције народа, његове политичке културе и политичког система, али једно је заједничко свим државама и њеним политичким системима, а то је трајна, интересна веза и узајамност војске и политике (власти) једне земље. Та веза је блиска и нераскидива. Због тога је потребно да сваки официр познаје феномен политике, политички систем своје земље и функционисање државне (јавне) и локалне власти. Важно је да се зна место, улога, значај армије, као права и дужности војске у државном систему и однос њених припадника према јавној политици. Због значаја војске и поседовања монопола физичке силе власт мора прецизно да дефинише место и улогу оружаних снага у политичком систему државе.

²⁸ Политичка моћ се може одредити као: „способност носилаца друштвене моћи да политичком активношћу – акцијом остварују своје интересе и циљеве независно од воље, интереса и циљева других друштвених и политичких субјеката.” Славољуб Милосављевић, *Политичка акција*, Институт за политичке студије ФПН, Београд, 1977. стр. 87.

²⁹ О односу армије и политике видети шире: Илија Кајтез, *Социологија*, МЦ „Одбрана”, Београд, 2019. стр. 599-607.

³⁰ „Он је неодвојив од свих великих историјских догађаја друштва и у њима је често имао значајну, а понекад и пресудну улогу...” Слободан Тодорић, *Цивилно-војни односи*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004, стр. 7.

³¹ „Официр је једини службеник коме је Држава ... дала опште овлашћење своје суверене власти, јер је ставила у његове руке грађане, па их принудила да му се потпуно повинују...” Андре Гаве, *Вештина командовања*, ВИНЦ, Београд, 1993. стр. 33.

³² С. Тодорић, *Цивилно-војни односи*, оп. цит., стр. 9.

Када је однос политике и војске у питању срећемо се са парадоксом у политици о којем се расправљало још у античкој Грчкој, а то је да: „... обично ненаоружани цивили јесу ти који добијају и траже послушност оних који управљају оружјем и који су стога физички способни да наметну своју вољу цивилима.”³³ Како се чини, то су нека од важних питања политичке теорије и политичке науке. Основни узрок (не)послушности армије није физички већ психолошки. „У погледу физичке равнотеже снага ... армија може лако да победи ненаоружане цивиле... Међутим, војска обично поседује моћ да влада али не поседује увек и вољу. Она такође не делује увек у условима који погодују презимању политичке власти... Политичка култура једне нације одређује како ставове војске тако и ставове народа према војсци. Она ... објашњава зашто су неки ... политички системи јаки и делотворни, док други показују се слаби, неуспешни или склони револту.”³⁴ Према неким ауторима,³⁵ цивилно-војни односи се реализују у односима војске, политичких елита и цивилног друштва.³⁶ Високо ранжирани официри активно учествују у формулисању војне политике, политичке елите у највећој мери имају утицај на величину, састав и намену војске, а цивилни сектор посредно утиче на политику и војску путем избора, јавног мњења и мас-медија. Смисао ових односа јесте да војска буде што боље интегрисана у привредни, културни и политички живот друштва. Важно је да буде професионална и обучена, опремљена савременим наоружањем и опремом, али је пресудно да буде одана свом народу, држави и демократски изабраној власти. Важно је, такође, да војник добро користи оружје, али је најважније према коме је то оружје – оруђе окренуто. То је највећа брига и задатак државне власти.

Крајем XVIII века, у доба буржоаских револуција, избијају на светло политичка питања улоге, места и контроле армије у демократском друштву, јер појава народних армија (општа регрутација) у значајној мери је променила однос војске и власти.³⁷ Неки филозофи сматрају да је војска опасност по слободу заједнице,³⁸ као Едмунд Берк (*Edmund Burke*): „Армија је једно дисциплиновано тело, те је као таква ... опасна по слободу; ако је недисциплинована онда је то

³³ *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993. стр. 60.

³⁴ *Енциклопедија политичке културе*, стр. 60.

³⁵ A. J. Goodpaster, S. P. Huntington, *Civil-Military Relations*, American Enterprise Institute, Eashington, 1977, p. 31.

³⁶ „Делотворна цивилна контрола над армијом пре је изузетак него правило у XX веку. Само ограничени број ... демократија у економски најјачим државама Европе и Северне Америке никада није доживео већа искушења демократске контроле над војском ...” *Енциклопедија политичке културе*, стр. 60.

³⁷ У теоријама западних научника однос војске и државе може се поделити на три концепта: *либерални* (цивилна контрола над војском), *конзервативни* (независност и утицај војске на политику државе), *милитаристички* (владавина војних група у држави)...” Ježi Vjatr, *Sociologija vojske*, VINC, Beograd, 1987, str. 102-104.

³⁸ С. Тодорић, *Цивилно-војни односи*, оп. цит., стр. 107.

катастрофа за друштво.³⁹ Овим питањем су се бавили државници и мислиоци у САД после победоносне револуције за независност (1775–1883). О питању да ли је Америци потребна стајаћа војска мишљења су била подељена.⁴⁰

Свака државна власт има потребу да све моћи концентрише у својим рукама, а једна од најснажнијих полува владања јесте монопол физичке силе којом располаже војска, па зато свака власт прво жели да контролише војску.⁴¹ Власт одређује правила друштвене игре. Врло сложени однос између политике, власти и војске мењао се кроз историју, што није необично, имајући у виду разне интересе, политичку културу и организацију власти.

У данашњем свету војска се, углавном, покорава демократски изабраној политичкој власти. Ипак, дешава се да се војска наметне целокупном друштву и да тада управља и командује друштву коме би требало, пре свега, да служи. Такав модел, по којем армија намеће своју вољу друштву, примењују војни режими који се јављају у мање развијеним земљама.⁴² У Латинској Америци, после стицања независности (XIX век), дошло је до појаве војних режима, а тај модел појавио се

³⁹ E. Burke, *Speech on the Army Estimates* (1790), *Collected Works*, 1883, Vol V str. 16, цитирано према: M. Howard (ed.) *Soldiers and Governments*, *Nine Studies in Civil- Military Relations*, London, 1975, pp. 11-12.

⁴⁰ Постојале су две концепције о улози војске: идеја о омањој стајаћој војсци (Вашингтон и Хамилтон) и доктрина ненаоружаности и изолованости у односу на светске политичке конфликти (Џеферсон и Медисон) који су били непријатељи војске, јер су у њој видели обновитеља тираније.

⁴¹ „Начело војне подређености званичним цивилним властима проистиче из: а) демократске доктрине о владавини права и б) теорије о рату; коју је развио Карл фон Клаузевиц према којој је рат само инструмент политике (... војну моћ треба подредити цивилним политичким доносиоцима одлуке). Демократски видови цивилно-војних односа имају две главне верзије: а) парламентарну и б) председничку... парламент, преко владе састављене од парламентарне већине, контролише војску и доноси политичке одлуке у погледу војне организације, унапређивање кадрава, а према другој – председник врши функцију главнокомандујућег оружаних снага или ... врховног заповедника, законодавство држи контролу над буџетом . У оба ... типа демократске цивилне контроле запажа се строга одвојеност надлежности између политичких (цивилних) и професионалних (војних) хијерархија...” *Енциклопедија политичке културе*, стр. 60.

⁴² „Одлика државних удара јесте да се дешавају у земљама које углавном нису изградиле свој политички систем, које су нестабилне и хијерархијски устројене, јер војска генерално не може да реши дугорочно ниједан проблем у држави ... Логика војске је логика хијерархије, основна два принципа су субординација и једностарешинство, а то не може да функционише у заједници где су друштвени односи много комплекснији, финији и еластичнији. Дешава се да неки од војника умисли да може да реши ствари чврстом руком, брзо и ефикасно по моделу касарне, али се касније врло брзо покаже да то што би требало да буде неко решење постаје све већи проблем. Власт се веома лако ослади, онда се све ради да се продужи и због тога пучисти у цивилне секторе уведе војнике што није добро, јер војник не уме да се суочи са проблемима заједнице... синоним за државне ударе су биле Латинска Америка и Африка и показало се да може тренутно и краткорочно да дође до одређене стабилизације, али да дугорочно ти режими заврше у диктатури, тиранији и доводе до новог пропадања тих земаља.” Илија Кајтез, интервју на Спутњик: „Шта се деси кад се западни предатори устреме на неку државу”, 14.04. 2019. (интервју водила Наташа Милосављевић). Наведено у делу Владимир Ваухник, *Невидљиви фронт*, предговор Илија Кајтез, Милош Аздејковић, Добротољубђе, Београд, 2019, стр. LXIV

у постколонијалним земљама Африке и, у мањем обиму, Азије. Главни разлог за преузимање војне власти јесте неефикасност политике и недостатак легитимности цивилних режима. У XX веку војни режими су оријентисани на сиромашне слојеве. Они су,⁴³ у неким случајевима, могли да произведу економски развој и модернизацију, али су углавном претрпели потпуни неуспех.

Важно је да се схвати потреба сарадње политике и цивила са војском и командним кадром, јер то намећу важне савремене тенденције у развоју војске и поимања политике. Пре свега, мисли се на брз техничко-технолошки развој војске којим политичар не може лако да овлада, а која (војска) игра врло важну улогу у дефинисању спољне политике сваке земље. Значајан део националног дохотка усмерава се на војску, а она утиче на одлуке власти. Војска је оспособљена да обавља бројне безбедоносне и политичке задатке у свету, поготово када је реч о мировним и хуманитарним мисијама. Важна је цивилна и демократска контрола војске, јер: „Војска је ... хијерархијски устројена друштвена организација у којој појединац који командује у рату има велика ... апсолутна овлашћења, јер ... одлучује о животима ... потчињених. Та чињеница је сама по себи довољна да наметне потребу ширег друштвеног увида и утицаја на деловање и употребу такве организације”.⁴⁴

Предлог унапређења цивилне демократске контроле Војске у Србији

Однос између војске и политике увек ће бити од посебног интереса сваке државне власти. Он је важан али и променљив, иако је цивилна контрола војске у садашње време, поготово у демократским земљама, достигла висок ниво и сигурност да војска неће преузимати оне надлежности које јој у политичкој арили не припадају. Ипак, друштвени феномени су врло динамични и над вредностима демократије мора да бдије целокупно друштво. У савременим и развијеним демократијама нико не поседује апсолутну власт, а моћ није није концентрисана у једној личности или организацији, већ је расута на мноштво различитих институција од којих су неке државне, друге припадају цивилном друштву, па је процес доношења политичких одлука сложен. Демократска држава је полиархија, владавина многих.⁴⁵ Уколико делују у сагласности и јединству, војна моћ битно увећава политичку (друштвену) моћ и доприноси њеном угледу. Лојалност припадника Војске Србије демократски изабраним цивилним власти-

⁴³ „Један од основних проблема са којима се суочавају војни режими јесте однос према невојном процесу вођења политике ... Следећи проблем са којим се суочавају војни режими јесте проблем одвајања политичких од чисто војних функција. После извесног времена, старешине на политичким положајима почињу да врше функцију политичара што опет изазива затегнутост између војног и политичког дела владе.” *Енциклопедија политичке културе*, стр. 60.

⁴⁴ Слободан Тодорић, *Цивилно-војни односи*, оп. цит., стр. 108.

⁴⁵ Видети шире: Robert Dal, *Poliarhija*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.

ма Републике Србије није никада и не треба да буде било када доведена у питање. Војници Србије припадају својој држави и своме народу. Они добро знају да је народ једини суверен, на основу чије се већинске воље формира државна власт. Поштујући свој народ припадници Војске, који су супериорни у војном смислу, лојални су државним властима.

Однос војника према власти врло је једноставан. Према позитивним законима, они дочекују у својим срединама, са свим прописаним почастима, онога ко је освојио власт, али се са дужним поштовањем и пажњом односе и према опозицији, јер је и она део политичког система наше државе. Међутим, ни власт ни опозиција у просторијама Војске Србије не могу да пропагирају страначке ставове. Професионални војници Војске Србије не могу бити партијски организовани, не могу заступати и ширити, на послу или у јавности, страначке идеологије и вредности, не могу бити чланови странака, нити на њиховим листама. Према Закону, припадници Војске имају активно бирачко право – да гласају за особу која ће, по њиховом мишљењу, најбоље представљати државу. Насупрот томе, државној власти је врло лако да се односи према Војсци Србије и она би у крајњем случају када дође на власт требала да замени (уколико жели) највише неколико челних људи, а да професионални војници наставе са својим редовним занимањем. Уколико припадник Војске Србије није задовољан влашћу или политиком коју држава води према Војсци има само две алтернативе: да се с том политиком сложи или да му престане професионална служба.

Ипак, лојалност Војске не подразумева да се њен глас у професионалном, кадровском или техничко-технолошком смислу не чује и да се не уважи. Ипак, постоје нека важна унутрашња питања где би модел односа цивилне и војне власти требало да има полудиригован однос. Наиме, неке власти у Србији нашале су се на волунтаристички начин и нису се консултовале са војном професијом, придоносећи, на тај начин, слабости, неефикасности, демотивацији и слабљењу Војске Србије. Наиме, уколико цивилна власт без икаквих консултација са војним врхом на челну позицију у Војсци постави старешину без довољног војног знања и који је у својој професионалној каријери командовао само водом и долази из логистичке основе Војске, а не из „ударне игле” (пилоти, ракеташа, пешадија, артиљерија, оклопњаци, падобранци) онда настају велики проблеми у ланцу командовања, што изазива оправдан револт свих официра који својим знањем, каријером и способностима претендују на челно место. Волунтаризам цивилних власти, ничим оправдан, а најмање професионалним, патриотским и државним разлозима, погубан је и неприхватљив. Предлажем модел који би решио многе проблеме у комуникацији цивилне и демократске власти и припадника Војске Србије, не доводећи у питање лојалност војника својој демократској власти, чија суштина је у кадровском вођењу старешина. Наиме, након завршетка школовања десет најбољих се издваја, а њихове карактеристике се уписују у посебан досије. После четири или пет година од тих десет старешина 2-3 најслабије рангирана се елиминишу да би на њихово место дошли они који су се у међувремену показали као најбољи. За пет година такав

поступак се понавља. Тако би се, према истом моделу, водиле старешине кроз целокупну каријеру. Дакле, власт би тада слала на школовање или постављала на најодговорније функције само оне најбоље. То је могући модел полидиригованог односа државне власти и Војске. На тај начин би се избегле ситуације да се унапређују или шаљу у каријерну школу они који то не заслужују и не испуњавају услове. Волунтаристички приступ цивилних власти руши поредак и способност Војске Србије у којој се старешине најбоље познају и врло добро знају ко и колико вреди. Цивилна власт не сме бити најслабија карика у Војсци. Исти принцип полидириговања мора се испоштовати када је у питању наоружање, опремање, логистика, вежбе и све оно што Војску чини способном, елитном и спремном да у свим бурним историјским околностима одговори свом основном задатку – да сачува сувереност своје државе и слободу народа.

Литература

- [1] Barle Adolf, *Power*, New York, Harcourt, Brace & World, Inc, 1969.
- [2] Bauman Zygmunt, *Inequality in liquid modern times*, [tps://www.youtube.com/watch](https://www.youtube.com/watch). 4 mart 2021.
- [3] Burke E., *Speech on the Army Estimates* (1790), Collected Works, 1883.
- [4] Dal Robert, *Poliarhija*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.
- [5] Eshil, *Okovani Prometej*, Rad, Beograd, 1960.
- [6] *Filozofijski riječnik*, u redakciji Vladimira Filipovića, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.
- [7] Goodpaster, J., S. P. Huntington, *Civil-Military Relations*, American Enterprise Institute, Eashington, 1977.
- [8] Kajtez Ilija, Starčević Srđan, Ružičić Bojana, „The Essence of Phenomenon of Peace and the notion of Peace Building”, *Vojno delo*, 8/2018, pp. 5–23.
- [9] Oppenheim, F.E: *Dimensions of Freedoms, An Analysis*, New York, 1961.
- [10] Petrović Gajo, *Filozofija i revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1970.
- [11] Supek Rudi, *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
- [12] Vjatr Ježi, *Sociologija vojske*, VINC, Beograd, 1987.
- [13] Ваухник Владимир, *Невидљиви фронт*, Илија Кајтез, Милош Аздејковић, (предговор) Добротољубље, Београд, 2019.
- [14] Гаве Андре, *Вештина командовања*, ВИНЦ, Београд, 1993.
- [15] Галтунг Јохан, *Мирним средствима до мира*, Службени гласник, Југоисток XXI, Београд, 2009.
- [16] Група аутора, *Амнезија јавности – од пропаганде до тероризма*, Графо комерц, Београд 2004.
- [17] Дос Франсоа, *Историја структурализма II*, Карпос, Лозница, 2019.
- [18] Ђорђевић Јован, *Политички систем*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1967.

- [19] *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
[20] Кајтез Илија, *Социологија*, МЦ Одбрана, Београд, 2019.
[21] Милосављевић Славољуб, *Политичка акција*, Институт за политичке студије ФПН, Београд, 1977.
[22] Павловић Вукашин, *Политичка моћ*, Завод за уџбенике, Београд, 2012.
[23] Симеуновић Драган, *Теорија политике*, I део, Наука и друштво, Београд, 2002.
[24] Старчевић Срђан, *Револуција и легитимност*, Чигоја штампа, Београд, 2020.
[25] Стојановић, Р., *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982.
[26] Тодорић Слободан, *Цивилно-војни односи*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004.

Резиме

Аутор је у раду настојао појаснити зашто је за државну власт релевантан појам друштвене моћи, а за војску је примереније говорити о оружаном сили. Иако је врло свестан испреплетености, узајамности и блискости државне власти и организације војске, као и појмова моћи и силе, аутор жели да нагласи њихове разлике.

Није могуће говорити о власти без помоћи и ослоњања на оружану силу, а не ме те оружане силе која не баштини свој смисао и задатак и циљ у државној власти. Могући су само краткотрајни периоди да се војна сила осамостали, али се одмах враћа у окриље државне власти или сама армија формира државну власт, јер јој треба извор легитимитета. Оно што је прво и основно правило јесте да се нигде не може говорити о истинској власти уколико онај који је на власти не контролише оружану силу у својој заједници, племену, роду, класи, политици, држави и друштву. Просто није могуће ни замислити, а камоли да се то реално дешава, да онај који влада једном заједницом или друштвом није и врховни командант оружаних снага. Основна идеја јесте да се види које су неприкосновене сфере друштва у којима треба да доминира политика, а где је најбоље поље деловања оружаних снага и како и на који начин се регулишу њихови односи који су блиски, али често и напети.

Кључне речи: *власт, државна моћ, војска, војна сила, лојалност, цивилно-војни односи*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

